

SIMBOLIČKA MOĆ U ULOZI ETNOHISTORIJE I GENEZE MODERNOG NACIONALIZMA

Vedad Muharemović

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

✉e-mail: vedad.muharemovic@ff.unsa.ba

SAŽETAK

U ovom tekstu analiziram specifični karakter etno-simboličke interpretacije nacija i nacionalizma, te značaj umjetnosti, religije i mita u konstituiranju modernih nacija. Rad se bavi osnovnim eksplikacijama etno-simbolizma, njegove veze sa modernizmom, značajem etnohistorije u konstruiranju, reproduciranju i kontinuiranju ideje nacije, te posebnom značaju simboličkih resursa u genezi nacije. Glavna teza rada je da umjetnost, religija i mit nisu imali samo instrumentalan karakter, nego su u strukturalnom smislu utjecali na konstituciju etnohistorije i nacionalizma na način da su se kulturne, socio-političke i ekonomske pretpostavke razvoja modernih nacija efikasnije, intenzivnije i rezonantnije oblikovale na razini individualne i kolektivne svijesti nacionalnih elita i onoga što možemo imenovati "pučkim nacionalizmom".

Ključne riječi: nacionalizam, etno-simbolizam, etnohistorija, umjetnost, religija, mit

UVOD

Nacionalizam i kulturalna afirmacija

U kakvoj su relaciji nacionalizam, procesi orijentirani ka generiranju nacionalne svijesti i specifični načini oblikovanja i kontinuiranja te svijesti u periodu konstruiranja nacije kao specifične i dominirajuće vrste socio-političkog identiteta modernosti? U najopćenitijem smislu nacionalizam predstavlja "aktivan pokret inspiriran ideologijom i simbolizmom nacije" (Smith, 2009, p. 61). Centralna doktrina nacionalizma može se stoga klasificirati u nekoliko tačaka:

1. "Čovječanstvo je podijeljeno na nacije, svaka sa svojim sopstvenim karakterom, poviješću i sudbinom;
2. Nacija je isključivi izvor političke moći;
3. Lojalnost naciji prethodi svim drugim lojalnostima;

4. Nacije iziskuju maksimalnu autonomiju i samoizražajnost;
5. Globalni mir i pravda mogu se graditi na osnovu pluralnosti slobodnih nacija.” (Ibid., p. 61)

Iako se ovakve ideal-tipske karakterizacije nacionalizma mogu dovesti u pitanje, posebno u onom pogledu koji se tiče “pluralnosti slobodnih nacija” kao uvjeta mira i pravičnosti u univerzalnom i trajno-aktuelnom smislu riječi, ovaj rad nema za cilj propitivanje i problematiziranje, te kritičku analizu ovih doktrinarnih postavki. Zapravo, ova osnovna karakterizacija nacionalizma navedena je kao jedna od varijanti interpretiranja i razumijevanja ove doktrine, te mogućnosti pozicioniranja kulturne dimenzije individualnog i kolektivnog samopotvrđivanja kao modusa konstrukcije, diseminacije, intenziviranja i kontinuiranja ideje nacije i njenih atribucija. Stoga, ovaj rad u svojim osnovnim intencijama ima za cilj govoriti o specifičnoj i imanentnoj povezanosti nacija i nacionalizma sa sublimnim atributima koji se objektiviraju preko umjetničkog i religijskog iskustva, a koji imaju karakter suplementiranja socio-političkih i generalno modernističkih pretpostavki i modernističkih konstelacija u formiranju nacija i nacionalizma kao njenog ideološkog analogona. To prije svega znači ukazati na specifičnu poziciju koju su umjetničko stvaralaštvo, s jedne, te religija i mit, s druge strane, odigrali u procesu konstitucije nacija, ali i onim relacijama koje su u konačnom dovele do implicitnih, sakralizovanih i intrinzičkih vrijednosti nacija u eri sekularizma, individualizma i naučno-tehničkih operiranja savremenim društvenim svijetom. Proces kulturalnog oblikovanja nacija i nacionalistička konstrukcija nacija putem ovih dimenzija stoga nije bila samo prvobitna i efektivna instrumentalizacija u ime amalgamiranja demotičke kulture, pučkih vrijednosti ili pučke svijesti sa elitističkih, intelektualnih i racionalnih strategija formiranja nacionalne svijesti i nacionalnog identiteta, nego je stvar koja je utjecala na daljnje oblikovanje i zdravo za gotovo uzete predstave i koncepcije o onome šta nacija predstavlja ili ono što jeste izraz njenog bitka u odnosu na ono što njoj nije pripadno, s čime se ona ne može identificirati ili na osnovu čega ona uspijeva da figurira kao specifična forma kolektivnog identiteta koji ima specifične socio-političke, ali i kulturalne vrijednosti koje joj garantiraju distinktivitet, rekurenciju i trajnost u doba informacijskih, transnacionalizirajućih i globalnih tokova savremenog svijeta.

ETNO-SIMBOLIZAM I ZNAČAJ ETNOHISTORIJE

Iako postoje različite teorije ili teorijske paradigme koje pokušavaju objasniti specifičan karakter nacija i nacionalizma, etno-simbolizam kao jedna teorijska alternativa na najснаžniji način govori o značaju isticanja kulturalnih pretpostavki zasnivanja nacija i nečemu što tim nacijama obezbjeđuje karakter “unutarnje povijesti” i oblika egzistencije nasuprot striktno racionalnih, utilitarnih i dnevno-

političkih “društvenih djelovanja”. Jedno od najprominentnijih imena za koje se vezuje pojam etno-simbolizma zasigurno je Anthony D. Smith koji je paralelno sa Johnom Hutchinsonom i nešto ranije Johnom Armstrongom (premda sam Smith na daleko ekstenzivniji i sistematičniji način) omogućio da se nacije i nacionalizam posmatraju s one strane onih teorijskih eksplikacija koje svu složenost i izdiferenciranost ovih fenomena reduciraju na karakter primordijalnih ili perenijalnih oblika postojanja, ili ih posmatraju kao stvar koja koincidira sa specifičnim karakteristikama evropskog modernizma, ili se tumače kao određeni oblici društvenih i interpersonalnih konstrukcija koje imaju kontingentan i efemeran karakter. Nasuprot mnoštvu teorijskih elaboracija, etno-simbolizam pokazuje kako se na nacije ne može gledati kao na neke vrste entiteta koji u svijetu egzistiraju analogno egzistenciji bioloških ili prirodnih činjenica, niti se naprosto može govoriti o nekoj vrsti transpovijesnog iskustva kolektivitetâ koji imaju trajan status, niti ih se može posmatrati kao puke tvorevine industrijskog društva koje sa razvojem i kulminiranjem industrijalizma i kapitalističkog tipa proizvodnje, uozbiljenjem kapitalističkog svjetskog duha, prestaju imati bilo kakav vid povijesne i političke relevancije. Etno-simbolizam se prije svega fokusira na kulturalne dimenzije nacije koje su date u njenoj etničkoj pretpostavljenosti i koje se ne mogu iscrpiti ili transcendirati ekonomskim, tehničkim i instrumentalnim djelatnostima, nego karakter svoje “supstaktivne racionalnosti” zadobijaju kulturnom pozadinom koja se akomodira potrebama modernizacije i savremenosti ne gubeći pri tome svoj etno-kulturalni status. Fokus na unutarnju povijest nacija i na njen simbolički potencijalitet nije moguć bez ukazivanja na cijeli niz historijskih elemenata, ali i pseudonaučnih i mitskih komponentni bez kojih je nemoguće razumjeti simboličke resurse nacionalne zajednice, posebno njenu povezanost sa mitskim predstavama o zajednici predaka i povijesnoj sudbini određene etnije koja sa transformirala u socio-politički entitet u doba modernizma. Ovdje se ne možemo upuštati u detaljne uvide i refleksije o onome što sve implicira etno-simbolička perspektiva, ali je potrebno ukazati na onaj segment koji govori o umjetnosti, religiji i mitu kao odsudnim momentima generiranja simboličkog i socijalnog aspekta nacija, te nacionalizma koji je efektivno, kako na “normativnoj” tako i na “operativnoj” razini (Malešević, 2006), na razini “društvenih činjenica” i “društvenog djelovanja” uspijevaao stvoriti sliku o nacijama kao kulturalnim i političkim entitetima nezaobilaznim za smisao individualnih i kolektivnih identiteta, kako u eri modernizma tako i u savremenom dobu. S tim u vezi potrebno je ukazati na mitski korpus koji je intenzivno eksploatiran i inspiriran djelima umjetnika, ali i religijskim predstavama o etničkoj ekskluzivnosti, odabranosti i sakralnosti nacionalnog identiteta. Smith izdvaja sljedeći skup mitova odsudnih za etno-genezu i procese formiranja nacija:

1. mitovi o precima i porijeklu (nezaobilazni za procese samodefiniranja);

2. mitovi o zajedničkom izboru (mitovi sjećanja i kultiviranja);
3. odanost svetom krajoliku (bitni za koncept teritorijalizacije i prostorne distinktivnosti);
4. mitovi i sjećanja etnohistorije, posebno “zlatnog doba”;
5. dimenzija nacionalne sudbine kroz individualni i kolektivni koncept viktimizacije. (Smith, 2009)

S tim u vezi, umjetničko i religijsko interpretiranje i oblikovanje isposredovano je svim ovim elementima etnohistorijskog i mitskog reprezentiranja nacionalne povijesti i nacionalne svijesti, bilo da je riječ o instrumentalnom pristupu u formi inspiracije i građe neophodne za konstrukciju nacija ili pak o inkorporaciji svih elemenata u strukturalne i funkcionalne kodove nacija na razini svakodnevnog iskustva, nacionalnih označitelja ili nesvjesnih i implicitnih formi oblikovanja individualne i kolektivne svijesti. Ovo je od posebnog značaja za ono što etno-simbolička interpretacija nacija i nacionalizma imenuje pojmom etnohistorije. Riječ je o posebnoj vrsti generiranja i nacionalističkog afirmiranja i kontinuiranja nacionalne svijesti koja nije utemeljena u znanstvenim i metodološkim konceptima kojima operira historijska znanost, nego svoje utemeljenje i svoju valorizaciju derivira iz simboličkih i kulturalnih resursa etničke prošlosti kao uvjeta za konstrukciju ili invenciju nacionalne sadašnjosti i njene povijesne utemeljenosti. U tom kontekstu, etnohistorijsko zasnivanje nacija orijentirano je ka mitovima, sjećanjima, naracijama o autentičnosti i izabranosti, zajedničkoj slavnoj prošlosti, izgonu, patnji ili primordijalitetu bez intencije da ove kvalifikacije i karakterizacije imaju verifikabilan, pouzdan, historijski detektiran i naučno i kritički argumentiran status. One same po sebi ispostavljaju aksiomatski status i izvjesnost koja na mikrorazini svakodnevnog iskustva oblikuje i određuje racionalni i emocionalni karakter individualnih i kolektivnih identiteta.

“Koristim termin ‘etnohistorija’ jer nije riječ o historiji, kao profesionalnoj, institucionaliziranoj, te više ili manje nezainteresiranoj istrazi o relikvijama prošlosti koja nas zanima, nego o selektivnom, zajedničkom sjećanju narednih generacija članova zajednice, te načinima na koje generacije predstavljaju i zaviještaju priče o prošlosti zajednice jedni drugima. U ovom poduzetništvu oni su neprekidno angažirani kako u konsolidiranju i prenošenju njihovih zajedničkih tradicija tako i u njenoj reinterpetaciji i rekonstrukciji. . . ‘etnička prošlost’ (ili prošlosti) koju oni reinterpetiraju i reproduciraju jeste neposredno upotrebljiva i sveta prošlost.” (Smith, 2003, p. 169)

Etno-simbolička analiza nacija i nacionalizma stoga nije moguća bez onih resursa i komponentni koje omogućavaju da nacionalistički diskurs operira mimo opipljivih i relijabilnih historijskih, društvenih, političkih i ekonomskih varijabli,

a koje s druge strane svojim modusima deskripcije, interpretacije, valorizacije, reinterpretacije i diseminacije ne samo afirmiraju ili obezbjeđuju jedan aspekt nacija, nego generiraju samu naciju u njenoj strukturalno-simboličkoj razini bez koje nije moguće njeno objektiviranje i kontinuiranje u formi političkog i društvenog legitimiteta o kojem je govorio Ernest Gellner. Nacionalizam koji se javlja kao forma političke legitimacije nacije i intencije da se ista institucionalizira i osigurava u državi (Gellner, 1983) stoga ne može bez svoje utemeljenosti u onim postavkama koje operiraju s one strane objektivnih, znanstvenih, racionalnih, verifikabilnih i materijalnih formi djelovanja, odnosno, bez onih značenja koja svoju legitimaciju i valorizaciju imaju u sferi etno-simboličke i etnohistorijske konstrukcije povijesti.

UMJETNOST I SUBLIMNA NARAV NACIONALNOG IDENTITETA

Premda je za političku konstituciju nacija modernog tipa također karakteristično stvaralaštvo u oblasti muzike, filozofije i filologije, sadržaj i konfiguriranje nacionalne ideje u svom simboličkom smislu i značenju derivirani su zapravo iz folk tradicije i fenomenologije demotičke kulture. Ovaj sadržaj je izvor onih ideja koje su po svojoj kvaliteti, dosegu i konzekvencama dalekosežnije i dublje nego li se mogu uokviriti u klasu političkih akcija i funkcija koje su u strogom smislu vezane za ostvarivanje političkog suvereniteta u okviru jasno ocrtanih i definiranih granica, javne kulture i institucionalizirano utvrđene legislative (koja je obavezujuća za sve njene članove koji su zapravo građani u pravom smislu te riječi).

Kada je riječ o ulozi umjetnosti u sferi simboličkog kontinuiranja i intenziviranja tzv. “unutrašnjeg svijeta” nacija, najznačajnije su oblasti slikarstva i muzičkog stvaralaštva. Anthony D. Smith navodi kako od ranog 18. stoljeća generira nova muzička forma koja služi za proučavanje nacionalne pripadnosti, poput onoga što je ostvareno u Chopinovo klavirskoj muzici (poljska elita i narodni plesovi poloneze i mazurka, novi oblici balade, valcera i nokturna). Tako se mazurka javlja kao oblik “s sofisticiranih dijaloga” između onoga što predstavlja bogatstvo i višelojnost narodnog muzičkog stvaralaštva i savremene evropske muzike (što se može iščitavati u Gellnerovom konceptu homogenizirajuće kulture nacionalizma kao intermedija između visoke kulture latiniziranog plemstva i sveštenstva nasuprot masovnom sloju vernakularne kulture običnog puka), što joj obezbjeđuje kanonski status (Samson, 2007. U: Leoussi, Grosby, 2007). U sferi operskog stvaralaštva često se koriste romantične srednjovjekovne legende sa magičnim i natprirodnim sadržajima koji služe za pojačanu inspiraciju narodne svijesti i njihovo identificiranje sa mitskim, prednaučnim i predpovijesnim slikama svijeta zajedničkog pretka, zajedničke domovine, zajedničkog zlatnog doba i zajedničke sudbine. Tako imamo Carla Mariu von Webera, Verdija (koji romantičarske slike koristi i u prikazivanju orijentalnog iskustva svijeta, što je evidentno u njegovom *Nabukodonosoru*

i *Aidi*) i Wagnera sa njegovom keltsko-bretonskom legendom *Tristan i Izolda*, te germansko-islandsku sagu pretočenu u grandioznu tetralogiju *Prsten Nibelunga*.¹ U 19. stoljeću najznačajniji kompozitori slijede iste principe u procesu “historiziranja prirode” i “naturaliziranja historije”. Tako imamo Beethovenovu *Pastoralnu simfoniju*, Dvořákovu *Smetanu*, Tchaikovskog sa *Romeom i Julijom*, Šeherzadu Rimsky-Korsakova, Elgarov *Falstaff*, Sibelisovu *Finlandiu* ili Borodinovog *Princ Igora*. U Njemačkoj sa osnivanjem Konzervatorijuma u Leipzigu 1843. godine dolazi i do etabliranja i “promoviranja njemačkog simfonizma kao vrste univerzalne ideje” (Ibid., p. 58), pa sve do kulminiranja i esencijaliziranja nijemstva u Wagnerovim muzičkim dramama kao objektivacijama i manifestiranjima nečega što se prepoznaje kao Kunstreligion (ibidem)².

Smith s pravom izdvaja klasičnog predstavnika ruskog realizma Modesta P. Musorgskog koji svojim historijskim dramama sa tematikom patnje i hrabrosti ruskog naroda, sukoba aristokratije i monarha, centralizacije pravoslavne patrijaršije i ekspanzijom ruskog carstva afirmira i produbljuje jedinstvenu nacionalnu ideju homogeniteta, zajedničke sudbine, odabranosti i trajnosti dijalektičnosti prirode i povijesti u formi svetosti majke Rusije. Najznačajnija djela poput *Borisa Godunova*, trosatnog opernog djela na temelju Pushkinove historijske drame i Karamzinove *Historije ruske države*, te *Khovanschine*, trosatne nacionalne muzičke drame u pet činova, najbolje svjedoče o tome (Smith, 2009).

¹ Neki autori u Wagnerovim operama osjećaju prisustvo njemačkog duha u njegovoj romantičarsko-pastoralnoj dimenziji koja je korespondentna sa koncepcijom mita odsudnog značenja za konstrukciju nacije. “Sve je bilo tako fantastično da to niko nije mogao da shvati. Ali ja sam shvatio. Međutim, sada mene niko ne shvata: ja sam najnemačkiji čovek, ja sam nemački duh. Pitajte čaroliju mojih dela, koja je bez premca, i uporedite je sa svim ostalim: za sada nećete reći ništa drugo nego – to je nemačko. Ali, šta je to nemačko? To mora biti nešto predivno, jer je ljudski lepše nego sve drugo? O nebesa! Kada bi samo to nemačko imalo neko uporište. Kada bih mogao da nađem svoj narod!” O ovome vidjeti u: Jeremić-Molnar, D., Molnar, A. (2004): *Mit, ideologija i misterija u tetralogiji Riharda Vagnera. Prsten Nibelunga i Parsifal*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

² Jim Samson u tekstu *Music and Nationalism: Five Historical Moments* govori o pet specifičnih načina oblikovanja i diseminiranja nacionalne ideje i nacionalističkog diskursa usmjerenog ka genezi i reprodukciji nacionaliteta i to kroz primjere Poljske sa Chopinovom muzikom, Njemačke sa posebnim osvrtom na Wagnerova djela, centralnoistočne Evrope sa posebnim osvrtom na Bartókov angažman sintetiziranja narodne seoske muzike (ali isključujući iz ovog korpusa romsku muziku koja je bila inspirativna za Liszta) kao reprezentacije „prirodne zajednice“ sa umjetničkom muzikom racionaliziranog Zapada, neonacionalizam Norveške i Johansenov uvid u „stvaranje nacionalne muzike koja će biti nešto više od nastavka Griega“, te Balkana unutar kojeg autor daje kritički osvrt i analizu veze između nacionalizma i muzičkog stvaralaštva, s posebnim osvrtom na zemlje bivše Jugoslavije. Cf. Samson, J.: *Music and Nationalism: Five Historical Moments*. U: Leoussi, A. S., Grosby, S. (2007): *Nationalism and Ethnosymbolism. History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

U sferi slikarstva proces isticanja i iscrtavanja nacionalne sudbine i nacionalnog herojstva svoj puni zamah dobiva početkom 17. stoljeća i to u zemljama poput Holandije i Danske. Srednje i kasno 18. stoljeće svjedoči razvoju historijskog slikarstva sa Kraljevskom akademijom i Kraljevskim društvom za umjetnost. Dominiraju stare klasične teme preuzete iz Grčke i Rima u smislu francuskih i engleskih prijevoda grčkih i rimskih autora poput Livija i Plutarha: “Sokrat ispija otrov od kukute, Dentat odbija podmićivanje, Scipio iskazuje skromnost, Torquato žrtvuje svog sina koji je izdao Republiku” (Ibid., p. 88). Tu su i slikari poput Nicolasa Breneta i Benjamina Westa. Cilj ovakvog tipa slikarstva nije bio samo u podsticanju i inspiriranju akademskog slikarstva namijenjenog salonima, galerijama i muzejima unutar uskog kruga probranih i obrazovanih individua, posebnih klasa i društveno privilegiranih skupina. Pored ovakve uloge, koja je nesumnjivo jako značajna kada je u pitanju generiranje i razvoj nacionalnog slikarstva, muzike, plastične umjetnosti i arhitekture, cilj je bio i onaj o kojem je govorio Gellner kada navodi tehničke i političke preduslove za razvoj procesa homogenizacije viših i nižih kultura koje su ostale lateralno egzistirajuće za vrijeme predmodernih društava. Umjetnici sada vrše ulogu koja ima za cilj solidarnost, jedinstvo, zajednički cilj, smisao i sudbinu. Slikarstvo je namijenjeno ne samo za odabrane i privilegirane, nego i za aficijenciju i stimulaciju šire svjetine.

“Nacionalne teme i pokatkad ‘nacionalni’ stilovi (obično medijavelizirajući gotički ili predmoderni ekvivalent) postaju popularni među umjetnicima širom svijeta poput Finske i Indije, Rusije i Meksika, gdje slikari poput Akseli Gallen-Kallele, Ravi Varne, Vasily Surikova i Diego Rivere nastoje dati oblik i osobenost ideji nacije kroz odabiranje oblikovnih događaja, personaliteta i krajolika u tradiciji nacionalne historije. Njihov zadatak je bio dvostruk: načiniti ideju nacije opipljivom i dostupnom svim njenim članovima, te pomoći u otkrivanju i prizivanju etničkih pamćenja, simbola, mitova i tradicija” (Ibid., p. 89–90).

Paja Jovanović je jedan od slikarskih genija ovih prostora koji je u nezaobilaznom smislu utjecao na formiranje i realiziranje ovih zadataka na polju srpske nacionalne historije i nacionalnog slikarstva usmjerenog na realistički prikaz prošlosti i ideja nacionalnog distinktiviteta.

Umjetnost se stoga pokazuje kao angažirani modus stvaranja, prizivanja, reinterpretiranja, reprezentiranja i izražavanja svih onih elemenata koji se tiču etničkog i nacionalnog, a koji su odlučujući u procesu sublimacije pučke svijesti. Ono što procesima racionalizacije nije moguće obuhvatiti ili što iz tehničkih i obrazovnih razloga nije dostupno običnoj ‘svjetini’, sada biva prijemčivo vizualnim, taktilnim i akustičkim instrumentarijima i stimulacijama koje se produciraju od strane slikara, kompozitora, skulptora, pjesnika i drugih umjetnika koji na plastičniji način i jezikom razumljivim svima smanjuju jaz između onoga što je nacionalna ideja u

doktrinarnom smislu, te njeno empiričko ozbiljavanje i njen svakodnevni praktički smisao s druge strane. Razlog tome je “ ‘što postoji nešto u takvim simbolima, posebno onim vizualnim, koji dopiru do dijelova do kojih racionalna eksplanacija na može doprijeti.’ ” (Connor, 1996. U: Hutchinson J., Smith, A. D., 1996: 73).

“Pad Jeruzalema, bitka kod Avarayra, Kosovo Polje, Orleans, Mohač . . . Dardaneli, Dunkirk, Staljingrad: porazi čak i više negoli pobjede postali su dio popularne legende u stihu i pjesmi monumentalne umjetnosti” (Smith, 2009: p. 98).

RELIGIJA, MIT I NACIONALIZAM

Religija je nesumnjivo igrala nezamjenjivu ulogu u procesu konstituiranja modernih nacija, iako se na prvi pogled čini kako ona, zajedno sa različitim mističkim, opskurentnim, mitološkim, prednaučnim i fantazmogorijskim konstrukcijama stvarnosti prestaje igrati ulogu u eri koju karakterizira rapidan i revolucionaran naučno-tehnički i tehnološki napredak čovječanstva ka slobodi otjelovljenoj u koncepciji Razuma i njegovih sposobnosti da na razvidniji i nedvosmisleniji način dovede čovjeka do spoznaje samoga sebe i suštine svijeta u kojem živi i u kojem umire. U logici nacionalizma krije se smisao priče o tome da prosvjetiteljski um svojom borbom protiv mita i sam skončava u mit, kao i Althusserova koncepcija subjekta koji se “...konstituiraju određenim pogrešnim prepoznavanjem”, odnosno, uviđanje da “. . . moramo prihvatiti stanovitu zabludu kao uvjet našeg povijesnog djelovanja, kao uvjet preuzimanja uloge subjekta povijesnog procesa” (Žižek, 2002: p. 15). U takvoj koncepciji unutar koje se ljudsko djelovanje i prakse kojima se potvrđuju socijalne relacije i socijalni procesi identificiraju preko naučno-kalkulabilnog uma i subjekta koji sve pred-stavlja kao pred-metnutost (Heidegger) objektivne datosti (u svijetu koji postaje “ostavom”), religija biva zamijenjena drugim vrstama ljudskog samopotvrđivanja, i to onim koji na adekvatniji i zbiljskiji način korespondiraju sa istinom i zbiljom (Rorty). S tim u vezi neki mislioci primjećuju kako “>mišljenje - u čijem se mehanizmu prisile odražava i nastavlja priroda - odražava, zahvaljujući vlastitoj neospornoj konzekventnosti, i samo sebe kao sebezaboravna priroda, kao mehanizam prisile (Zwangsmechanismus).«” (Rusconi, 1973: p. 215). Umjesto filozofa koji posmatra “ono što jeste”, u eri moderniteta se, prema teoretičarima modernističke varijante nacija i nacionalizma, postulira lik nacionaliste koji svojim intelektualnim i političkim modusima aficijencije čulnosti i emocionalnih komponenti “demotičke kulture” efektno realizira homogenizirajuću nacionalnu zajednicu koja je često uokvirena stabilnim institucionalnim poretom kojeg proskribira jasno utvrđena i jasnim granicama određena nacionalna država. Modernisti stoga artikuliraju ideju moderne nacije skrojene nacionalističkim projektima prema kojim se nacionalizam afirmira kao svojevrni “ ‘religijski surogat’ moderne” (Smith, 1999. U: Smith, 1999: p. 100). Na sličan način o ovome govori i Kedourie kada ističe

moć nacionalizma da u eri modernizma supstituira religiju i preuzme njenu ulogu solidarnosti zajednice.³

Stoga ne čudi konstatacija da ideologija nacionalizma svojim intelektualnim i političkim diskursom obezbjeđuje onaj model po kojem se mogu sagledavati efekti razvoja nacija u modernom svijetu, neovisno o tome koji su faktori i koji instrumenti bivali korišteni kako bi se ovakvi ciljevi i ovakve konzekvence proizveli.

Međutim, religija i u ranom modernom dobu nije prestala figurirati kao onaj korpus vrijednosti koji uspijeva da ispostavi smisao i izvrši svojevrstu intimnu koherentnost postulirajući se kao “kolektivna svijest” spremna da ujedini različite društvene grupe i njihove intencije i ciljeve pod jedan smisleni i salvacionistički svjetopogled. Ona stoga nije zamijenjena, nego je kanalisana drukčijim političkim i kulturnim okolnostima koje su transformirale ljudsku povijest, dajući joj sekularna obilježja koja su potom igrala svoju instrumentalnu i praktičnu ulogu. Religija je stoga postala “osnovom za izgradnju ranog i ekskluzivirajućeg nacionalizma, premda na vrlo različite načine... Religijski fanatizam bio je osnovom za popularno udruživanje sa - za ili protiv - centraliziranog državnog autoriteta te, kao takav, osnovom za izranjanje nacionalizma” (Marx, 2003: p. 197). Uloga religije se prvenstveno sagledava kroz prizmu međuodnosa predmodernog-modernog kako bi se potvrdio argument etno-simbolista o uvjetovanosti modernih nacija i njihovih sekularnih ideja predmodernim etničkim zajednicama koje su često teško razdvojive od religijskih zajednica i njihovih praksi. Nacionalizam se javio kao moderni socio-politički fenomen koji je uspijeva da izvrši masovno mobiliziranje naroda i njihovo transformiranje iz seosko-fragmentiranih i parohijalno orijentiranih entiteta u entitete politički angažiranih građana koji se identificiraju sa unificirajućom kulturom, jedinstvenom ekonomijom, zajedničkim vrijednostima i državom koja politizira i teritorijalizira odsudan proces homogenizacije. U takvom socio-političkom aranžmanu i angažmanu, nacionalizam je uspio da procesom mobilizacije naroda i njihove transformacije u građane izvrši i transformaciju predmodernih, religijskih uvjerenja i vjere u izbor, na način da “strast religije postaje sekularna strast za državom i nacionalizmom kao takvim” (Ibid., p. 193).

Sami mitovi su dovoljno snažni da svojim utjecajem i dubokom ukorijenjenošću u “unutrašnji svijet” članova nacija potvrde svoj kontinuitet i svoju perzistentnost koja preuzima različite funkcije, pokatkad religijske, pokatkad sekularne, u zavisnosti od povijesnih konstelacija i društvenih promjena unutar kojih apliciraju svoju ulogu i svoj smisao. Pri tome su posebno značajni mitovi o izboru, i to sporazumni i misionarski mitovi. Smith govori o biblijskim prototipovima, o Abrahamovom izboru, Mojsijevoj odabranosti na brdu Sinaj, te o narodima koji su

³ O kritici ove vrste teoretiziranja religije i nacionalizma vidjeti u: Grosby, S. *Nationality and Religion*. U: Guibernau, M., Hutchinson, J. (2001): *Understanding Nationalism*. MA: Polity.

izraz sporazuma između božanstva i njihove etničke zajednice, te o misionarskim narodima sa još važnijim zadatkom povjerenim od strane Boga. Na ovaj način se može govoriti o političkoj religiji nacionalizma. Ona predstavlja izvjesni aktivizam na način koji u predmodernim etničkim zajednicama nije bio profiliran, a koji u epohi modernog doba postaje nužan kako bi se identitet i distinktivitet etničkih zajednica očuvao ili kako bi bio transformiran u skladu sa zahtjevima sve veće kompleksifikacije društvenog poretka, prezervirajući pri tome svoje temeljne elemente koji joj garantiraju rekurentnost i kontinuitet. Glavna karakteristika političke religije nacionalizma ogleda se u artikuliranju “sakralne zajednice naroda”. Ovaj tip zajednice posjeduje vlastiti dijalektički put kojim se prethodni momenti ozbiljenja sakralnosti zadržavaju, služeći istovremeno vlastitoj nadgradnji koja svoje osobenosti zadržava u modernom i savremenom dobu. Sakralnost zajednice konfigurirana je na trodimenzionalan način koji ne podrazumijeva da kao cjelina figurira kroz cjelokupni povijesni kontinuum ljudskih zajednica. Prije je riječ o prethodno spomenutim nadgradnjama. Tako prva dimenzija predstavlja etničku zajednicu sa veoma raširenim i intenzivnim sistemom vjerovanja (veberijansko poimanje etničkih zajednica i njihovih odnosa) u zajedničko porijeklo i srodstvo. Druga dimenzija tiče se specifičnog kulta koji konfigurira jedinstvenu moralnu zajednicu onih koji vjeruju, odnosno, onih koji promišljaju o svome distinktivitetu kao jedinstvenom i dragocjenom korpusu vrijednosti koje daju smisao svim njenim članovima. Treće, ideja sakralne zajednice može biti iskazana i kroz prizmu zajedničkih prava i dužnosti koja su institucionalizirana u specifične društvene kodove i zakone obavezujuće za sve njene članove. Ovaj treći momenat nacionalnog samorazumijevanja i samopercipiranja zapravo je ključan za kontinuiranje ideje sakralnosti u buđenjima nacionalističkih ideja 19. stoljeća. (Smith, 2003). Pri tome je posebno važno istaći razliku između naroda kao svjetine koja predstavlja recipijenta ideja, poruka i koja je često pod kontrolom manipulativne elite, u odnosu na narod u užem smislu riječi koji nacionalističkom ideologijom nastaje iz šireg pojma naroda, njegovog ‘vernakularnog’ jezika i ‘demotičke kulture’, i koji je konstituent određenog građanskog poretka, odnosno, predstavlja elemente strukture nacije-države u modernom smislu riječi. Narodni puk iz kojeg nastaje narod nacionalne zajednice predstavlja kombinaciju pasivnog recipijenta ideja i vrijednosti nacionalne pripadnosti, te aktivnog učešća u formi masovne egzaltacije i manifestiranja masovne emocije i afektiviteta. Poseban sloj ovog puka je, zapravo seljaštvo koje čini njegovu većinu i koje je značajno za tzv. etnički nacionalizam⁴.

⁴ U teorijama nacionalizma autori razlikuju etnički nacionalizam u odnosu na civilni ili politički nacionalizam (Hans Kohn). Ova razlika se često prikazuje i kao razlika između zapadnog i istočnog nacionalizma ili pak kao razlika između teritorijalnog i etničkog nacionalizma (Anthony D. Smith), ili političkog i kulturalnog nacionalizma (John Hutchinson), ili pak kao razlika između državnog i kulturalnog nacionalizma (Chaim Gans). Prema Kohnu, politički, civilni ili zapadni nacionalizam

Ono se posmatra kao netaknuti, nekorumpirani i “najčišći” sloj ljudi koji je na najneposredniji način zaprimio istinu i vrlinu svoje zajednice, njenu svetost i njen smisao. U religioznom smislu, Bog svoj Logos diseminira kroz običan narod i izražava svoju volju. U modernijem smislu, Ivana Orleanska se uzima kao primjer najrafiniranijeg glasa običnog puka, u odnosu na kraljeve, plemiće i sveštenstvo.

“Prema ovom pogledu, stvarna Francuska je običan puk, jednostavan narod koji će, stoljećima kasnije biti uvjeren da je suveren i koga će Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. izjednačiti sa nacijom, izvorom cjelokupnog autoriteta i zakona. Nacionalizam s ovim čini samo korak dalje, kada je izjednačio narod-naciju sa nižim poretkom društva a posebno sa seljacima jer se za njih vjerovalo kako su nekorumpirani i neiskvareni porocima i luksuzom iscrpljene urbane civilizacije” (Ibid., p. 35).

Unutar nacionalnih identiteta, osjećaj kolektivne pripadnosti, jedinstva, zajedničke sudbine i sakralne izvornosti biva intenziviran etničkim osjećajem za distinktivitet. Naime, trodimenzionalni model političke religije nacionalizma (etnički – kulturni – moralno-pravni) (Ibid., p. 33) tradira se i na nivou favoriziranja nas u odnosu na njih, one unutra u odnosu na one izvan, kao i na nivou posmatranja i reflektiranja o personalnom i nacionalnom identitetu generalno. Tako Joshua Searle-White govori o unutargrupnom favoritizmu (Searle-White, 2001) u kojem ljudi druge osobe unutar svoje grupe posmatraju kao moralne, snažne, dobre i vrlovlite, sa jakim osjećajem nacionalne pripadnosti i personalnim identitetom

izvire zapadno od Rajne i odlikuje ga snažna buržoazija, liberalni koncept nacionalizma i objektiviranje u Engleskoj ili Francuskoj revoluciji. Istočni nacionalizam se promatra kao voluntaristički, autoritaran i neliberalan, sa odsustvom buržoaske klase i obrazovanog sloja društva. Međutim, bitno je istaći kako je riječ o pojednostavljenom razumijevanju tako složenog fenomena te kako se ova vrsta dihotomije može posmatrati kao jedna od varijanti „društvene metafizike“ koja binarno i na temelju invencije govori o „herojskoj verziji priče o rastu zapadne civilizacije i njenom daru svijetu, tj. o klasičnoj judeo-kršćanskoj i prosvjetiteljskoj verziji razumskog univerzalizma, o čemu posebno govori Craig Calhoun. O Kohnovoj distinkciji između istočnog i zapadnog nacionalizma vidjeti šire u: Smith, A. D. (1998): *Nationalism and Modernism*. Oxford: Oxford University Press. O kritici ove dihotomije kao i o načinima oblikovanja Kohnove verzije teorije nacionalizma vidjeti u: Calhoun, C. (2007): *Nations Matter. Culture, History and the Cosmopolitan Dream*. London and New York: Routledge. O Smithovoj distinkciji između teritorijalnog i etničkog nacionalizma vidjeti šire u: Smith, A. D. (1999): *Myths and Memories of the Nations*. Oxford: Oxford University Press, 190. Mislím da najbolju distinkciju nudi Chaim Gans kada predlaže da se umjesto termina politički i etnički nacionalizam koriste termini državni i kulturalni nacionalizam kako bi se eskivirao pejorativan smisao pojma etničko i dalo šire i sveobuhvatnije značenje pojma kulture. Dublji razlog za ovakvu terminološku preciznost daje u prožimanju i međuovisnosti ova dva tipa nacionalizma, o čemu navodi slijedeće: “Kulturalni nacionalizam znači da se ljudi fiksiraju za svoju kulturu. Država je sredstvo za postizanje ove svrhe. Državni nacionalizam se razlikuje u tome što je nacionalna kultura sredstvo, dok realiziranje političkih vrijednosti koje nemaju ništa sa pojedinačnim nacionalnim kulturama jeste cilj.” O ovome vidjeti šire u: Gans, C. (2003): *The Limits of Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 16.

koji je često izjednačen sa nacionalnim identitetom, odnosno koji se u skladu sa doktrinom nacionalizma pokazuje kao nezaobilazan i kategoričan uvjet svake moguće personalnosti. Vidljiva je slika kolektivne, nacionalne samokonzistentnosti sa izraženim simbolizmom i sekulariziranim varijantama religijske i etničke mreže “nezamjenljive kulturne vrijednosti” o kojima je govorio Weber. Ono što kao slika konzistentnosti prebiva na nivou personalnog identiteta, samo se usložnjava i biva profundnije na nivou nacionalnog identiteta koji je uvjet slobode svakog pojedinačnog identiteta, o čemu Smith govori u više svojih djela.

“Roy Baumeister, psiholog, pisao je serije članaka i knjiga o ‘sopstvu’ posmatranom u zapadnom društvu. . . naprimjer, u situaciji srodnoj za većinu roditelja, roditelj može djetetu ponuditi sendvič od tunjevine. Dijete kaže da ne voli tunjevinu. Roditelj bi potom mogao odgovoriti ‘Kako to misliš da ne voliš tunjevinu? Zadnji puta si je volio!’ Implikacija je naravno ta da ako si je volio prošli puta, trebao bi je voljeti i ovog puta - jer su ljudi konzistentni.” (Ibid., p. 69).

Stvari u ovom kontekstu bivaju sve složenije kako se čitavi setovi uvjerenja i vrijednosti utjelovljuju u posebno kodirane obrasce poput ceremonijala, rituala, svetkovina te posebno mitova. Pored mita o izboru, neovisno o tome da li se radi o sporazumnim ili misionarskim mitovima izbora, zajedno sa posebnim etničkim zajednicama i njihovim narodima, veoma značajnu ulogu igraju i mitovi kao izraz odanosti svetome krajoliku, te mitovi sjećanja i žrtvovanja, pri čemu često „nije bitan sam akt žrtvovanja, koliko dubok i dalekosežan osjećaj nacionalne sudbine koji je utemeljen u žrtvovanju“, kako ističe Smith (2009). Oni bi, s jedne strane bivali sačuvani i deponovani usmenim predanjima i dubokim nacionalnim sentimentom članova zajednice, dok bi se s druge strane oblikovali intelektualnim, političkim ili kulturnim sredstvima kako bi snažnije doprli do “suštine” stvari.

Veoma je teško i nepromišljeno stremiti prema onim teorijskim koncepcijama koje ove društvene fenomene posmatraju na lineran i jednodimenzionalan način. Pojmovi i fenomeni poput nacionalizma, religije, etniciteta, religijskog, mitskog, etničkog ili nacionalnog identiteta predstavljaju analitički različite stvari bez obzira na činjenicu što se u mrežama društvenih i političkih odnosa veoma često pokazuju suodnosnim, sukonstituirajućim i interferentnim. Kao što se etnicitet ne može posmatrati na esencijalistički način (u smislu isticanja jedne supstancijalizirajuće matrice u formi zajedničkog pretka ili srodstva) tako je antiesencijalizirajući i polivalentan pristup neophodan u analizi ostalih oblika kolektiviteta i iskustava koja konstruiraju društvenu stvarnost.

„Isprepletenost nije identitet: sama metafora ispreplitanja uključuje distinkciju između isprepletenih niti... religijski pokreti koji smjeraju sveobuhvatnoj preobrazbi javnog života ne postaju nacionalistički naprosto djelovanjem kroz naciju-državu; niti postaju nacionalistički u antikolonijalnoj borbi ili razvijanjem retorike antiko-

lonijalnog nacionalizma. Slično tome, nacionalistički pokreti se ne preokreću u specifično religijske pokrete na osnovu razvijanja religijskih simbola, naglašavanjem religijske tradicije ili čak kreiranjem religijske pripadnosti kriterijem punog članstva naciji. Jezik religije ili nacije, kao svi oblici jezika mogu se međusobno prožimati. Ali čak i kada su jezici isprepleteni, temeljne ontologije i strukture opravdanja se razlikuju. Možemo biti osjetljivi kako na diskurzivnu isprepletenost tako i na ovu temeljnu razliku“ (Brubaker, 2012. U: *Nations and Nationalism*, 2012, p. 16–17).

Mi možemo s jedne strane posmatrati načine instrumentaliziranja religije u ime nacionaliteta ili čak one povijesne činjenice koje govore kako je u ime razvoja nacionalnih ideja i nacionalnih pokreta nacionalizam, “putujući” sa zapada ka istoku, poprimao ona značenja po kojima religijski označitelji imaju dominirajuću i temeljnu ulogu⁵. Možemo uvidjeti kako u određenim društvenim aranžmanima “čak i onda kada ljudi koriste crkve instrumentalno, naprosto samo kako bi obezbijedili mjesto susretanja ili promicanja kulturnog identiteta to također može imati nenamjeravane religijske konzekvence jer su ljudi neprekidno dovedeni u kontakt sa religijskim normama, simbolima i porukama.” (Mitchell, 2006. U: *Sociology*, 2006, p. 1145). Ali, s druge strane, govoriti o njima kao potpuno “analognim fenomenima” znači posmatrati složenost relacija i njihovih specifičnih struktura redukcionistički, što u sferi društvene i političke stvarnosti, ali i načina oblikovanja individualne i društvene svijesti može biti veoma pogubno i opasno (ne ulazeći u to da li se ove intencije čine planski, namjeravano, racionalno i strategijski ili je pak riječ o nepromišljenom simplificiranju, čime se ipak ne mogu opravdavati konzekvence takvih postavki).

ZAKLJUČAK

Bez obzira na to da li se nacija posmatra kao sociološka realnost ili kao diskurzivna tvorevina, „zamišljena zajednica“ ili forma društvene konstrukcije, nacionalizam kao specifična ideologija nacije operira u svim ovim varijantama i osigurava da se ova vrsta kolektiviteta i dalje efikasno kontinuiraju bez obzira na

⁵ Muhamed Filipović ističe kako je model izgradnje nacije, nacionalne ideje i nacionalne države na našim prostorima došao u zakašnjoj fazi i u onom smislu u kojem se pravo građanina kao takvo deformiralo u violentni oblik unutar društvenih okolnosti koje su odbile koncept prosvjećenosti Dositeja Obradovića i u kojem nije bilo onih društvenih, ekonomskih, političkih i kulturnih faktora analogno onim zapadnoevropskih država. Takva devijacija svoj uzrok je imala „...u činjenici da ideja nacije nije nastala iz razvijenih oblika građanskih društvenih odnosa, nego je nacija identificirana s religijom, što je ideji građanske nacionalne države dalo sasvim drugi smisao i sadržaj, pa se ta država javila kao nasilnik ne prema feudalnim strukturama, nego prema ljudima koji su bili drugih nacija ili religija.“ Cf. Filipović, M. (2003): *Bosna i Hercegovina u okovima nacionalizma*. Sarajevo: Svjetlost, 184–185.

globalizam i globalizaciju kao ideologiju neoliberalnog kapitalizma (koji sebe impostira kao najvišu vrijednost bez mogućnosti zamišljanja i realiziranja alternative) (Paić, 2005) koji u svojoj intenciji ka „beskonačnoj akumulaciji kapitala“ transcendirira nacionalne granice, nacionalnu svijest, nacionalnu autonomiju i nacionalni distinktivitet operirajući na razini transnacionalnih procesa i mreža odnosa koji se ne mogu iscrpljivati na razini iskustava nacionalnog društvenog svijeta. Nacionalizam i njegova etnosimbolička perspektiva ukazuje na činjenicu kako se društvene relacije ne mogu reducirati na dominantno ekonomske odnose i odnose koji su vođeni striktno racionalnim i praktičnim interesima koji se mogu racionalno eksplicirati i čiji je tok apsolutno transparentan, predvidiv i kontrolabilan. Naravno, ne smije se izgubiti iz vida kako nacionalizam nije suprotnost racionalnom i kako se u instrumentalnom smislu ispod nacionalnih interesa veoma često kriju praktični interesi određenih klasa i elita koji na manipulativan način kreiraju, manipuliraju, reguliraju, distribuiraju i kontroliraju društvene odnose u ime određene nacije. Ali to ne eliminira činjenicu kako nacionalizam uspijeva da figurira u eri globalnih odnosa i to kao strukturalna determinanta modernih i savremenih država (u onom smislu u kojem nacionalizam u konačnom tendira ka kongruentnosti nacije i države kao najvišeg oblika političke legitimacije), ali i kao oblik ideologije koja na razini svakodnevnog iskustva oblikuje društvene odnose čak i onda kada ih nismo svjesni i koje tretiramo na banalan i nenamjeravan način (Billig). Upravo u tom smislu nacionalizam u svojoj historijskoj fazi nastanka, ali i danas veoma često izgrađuje odnose interferencije sa onim strukturama i oblicima iskustva koje su u analitičkom i strukturalnom smislu potpuno različite, poput rase, etniciteta, religije, mita, umjetnosti, etc.

Ovaj rad je nastojao ukazati na ove vrste relacije na osnovu kojih nacionalizam uspijeva da efikasno konstruira „unutrašnju historiju“ nacije i da se preko umjetničkog stvaralaštva i religije etnohistorijska konstrukcija nacija i nacionalizma diseminira na razine društvene, političke i historijske stvarnosti koje mogu imati različite konzekvence i različite oblike manifestiranja. Ali, kao što navodi Brubaker, treba imati u vidu da ove i njima slične vrste interferencija nipošto ne impliciraju neku ontološku amalgamaciju i da, u ovisnosti od povijesnih konstelacija, ove forme ljudskog iskustva (religijske, mitske, umjetničke, etničke, nacionalne, kulturalne, političke, ekonomske, etc.) predstavljaju različite načine oblikovanja društvene stvarnosti koje mogu, ali i ne moraju imati relacioni i sukonstituentni odnos.

LITERATURA

- [1] Brubaker, R. (2012). *Religion and nationalism: four approaches*. Nations and Nationalism, 18 (1), 2–20.
- [2] Calhoun, C. (2007). *Nations Matter. Culture, History and the Cosmopolitan Dream*. Routledge: London and New York.
- [3] Connor, W. (1996). *Beyond Reason: The Nature of the Ethnonational Bond*. In: Hutchinson J., Smith, A. D. (eds.) (1996). *Ethnicity*. Oxford University Press: Oxford, New York.
- [4] Filipović, M. (2003). *Bosna i Hercegovina u okovima nacionalizma*. Svjetlost: Sarajevo.
- [5] Gans, C. (2003). *The Limits of Nationalism*. Cambridge University Press: Cambridge.
- [6] Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*. Cornell University Press: Ithaca, New York.
- [7] Grosby, S. *Nationality and Religion*. U: Guibernau, M., Hutchinson, J. (2001): *Understanding Nationalism*. Polity: MA.
- [8] Marx, A. W. (2003). *Faith in Nation. Exclusionary Origins of Nationalism*. Oxford University Press: Oxford, New York.
- [9] Mitchell, C. (2006). *The Religious Content of Ethnic Identities*. *Sociology*, 40: 1135–1152.
- [10] Molnar, D. J., Molnar, A. (2004). *Mit, ideologija i misterija u tetralogiji Riharda Vagnera. Prsten Nibelunga i Parsifal*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: Beograd.
- [11] Paić, Ž. (2005). *Politika identiteta. Kultura kao nova ideologija*. Antibarbarus: Zagreb.
- [12] Rusconi, G. E. (1973). *Kritička teorija društva*. Stvarnost: Zagreb.
- [13] Samson, J. *Music and Nationalism: Five Historical Moments*. In: Leoussi, A. S., Grosby, S. (2007). *Nationalism and Ethnosymbolism. History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations*. Edinburgh University Press: Edinburgh.
- [14] Searle-White, J. (2001). *The Psychology of Nationalism*. Palgrave: New York.
- [15] Smith, A. D. (1999). *The Problem of National Identity: Ancient, Medieval and Modern?*. In: Smith, A. D. (1999). *'Ethno-symbolism' and the Study of Nationalism*. Oxford and New York: Oxford University Press.

- [16] Smith, A. D. (2003). *Chosen Peoples. Sacred Sources of National Identity*. Oxford University Press: Oxford, New York.
- [17] Smith, A. D. (2009). *Ethno-symbolism and Nationalism. A cultural approach*. Routledge: London and New York.
- [18] Žižek, S. (2002). *Sublimni objekt ideologije*. Arkzin: Zagreb.

SYMBOLIC POWER IN THE ROLE OF ETHNOHISTORY AND GENESIS OF MODERN NATIONALISM

ABSTRACT

In this paper I analyze specific character of the ethno-symbolic interpretation of nations and nationalism and the importance of art, religion and myth in the constitution of the modern nations. The paper focuses on ethnosymbolism, its relations to modernism, the importance of ethnohistory in constructing, reproduction and the perpetuation of the idea of nation and the special significance of symbolic resources in the genesis of the nation. The main thesis is that art, religion and myth didn't only have an instrumental character but influenced in a structural terms on constitution of the ethnohistory and nationalism in such a way that the cultural, socio-political and economic assumptions of the development of modern nations were formed more efficiently, more intense and more resonantly on a level of individual and collective consciousness of the national elites and what we may term "popular nationalism".

Key words: *nationalism, ethnosymbolism, ethnohistory, art, religion, myth*